

2017 | 2

■ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE

■ A TARTALOMBÓL

- *ALESSANDRO DI BARI*
LUXEMBURGI ZSIGMOND FRIAULI LEVELEI
- *ARNO STROHMEYER*
TRENDEK ÉS PERSPEKTÍVÁK
A KORA ÚJKORI DIPLOMÁCIATÖRTÉNETBEN
- *DEÁK ÁGNES*
HIVATALI VISSZAÉLÉSEK
NEMZETISÉGI KÜZDELMEK ERŐTERÉBEN
- *FODOR PÁL*
A BUDAPESTI IMÁM
- *BARTHA ÁKOS*
BAJCSY-ZSILINSZKY ENDRE
MANDÁTUM NÉLKÜLI KORSZAKA
A KISGAZDAPÁRTBAN
- *PENKA PEJKOVSKA–DEMETER GÁBOR*
A BEVÁNDORLÓK ÉS MUNKAERŐPIACI
BEILLESZKEDÉSÜK A KÉT VILÁGHÁBORÚ
KÖZÖTTI MAGYARORSZÁGON

TÖRTÉNELMI SZEMLE

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZEZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE
LIX. ÉVFOLYAM, 2017. 2. SZÁM

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN (felelős szerkesztő)

FÓNAGY ZOLTÁN, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS, ZSOLDOS ATTILA (rovatvezetők)
GLÜCK LÁSZLÓ (szerkesztőségi munkatárs)

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL (elnök),

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,

GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,

OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ,

SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,

VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája: tortenelmiszemle@btk.mta.hu

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

- Arno Strohmeier: Trendek és perspektívák a kora újkori diplomáciatörténetben.
A konstantinápolyi Habsburg diplomaták esete 177
- Deák Ágnes: Hivatali visszaélések nemzetiségi küzdelmek erőterében
(Kővár vidéke, 1861–1863) 199
- Bartha Ákos: Bajcsy-Zsilinszky Endre mandátum nélküli korszaka a Kiszgazdapártban
(1936–1939) 221
- Penka Pejkovszka–Demeter Gábor: A bevándorlók és munkaerőpiaci beilleszkedésük
a két világháború közötti Magyarországon 261

MŰHELY

- B. Halász Éva: Generalis congregatiók Szlavóniában a 13–14. században 283
- Papp Ingrid: A lutheránus egyház alapítóinak emlékezete a 17. századi szlávajkú
magyarországi evangélikus polgárság körében 299
- Fodor Pál: A budapesti imám. Kísérlet a boszniai muszlimok integrációjára (1909–1911) 315

DOKUMENTUM

- Alessandro Di Bari: Luxemburgi Zsigmond Friaulban őrzött kiadatlan levelei (1411–1418) 325

MÉRLEG

- Permanens háború a nulla évben (*Müller Rolf*) 341

ALESSANDRO DI BARI

Luxemburgi Zsigmond Friaulban őrzött kiadatlan levelei (1411–1418)*

Jelen dolgozat arra tesz kísérletet, hogy megismertesse Luxemburgi Zsigmond (1368–1437, 1387-től magyar király, 1410-től római király) néhány kiadatlan levelének szövegét, amelyek ma az udinei és cividalei városi könyvtárakhoz csatolt levéltárakban, pontosabban Vincenzo Joppi *Autographa Vincentiniana*, illetve Lorenzo D’Orlandi *Antico Archivio Comunità* gyűjteményeiben található összegyűjtve.¹ Az itt található levelek a Friaul ellenőrzéséért Magyarország és Velence között vívott háború időszakából származnak, és az 1411 és 1418 közötti időszakot fedik le. Három levelet említ Mályusz Elemér is a *Zsigmondkori oklevéltár* regesztáiban mint a „Joppi gyűjtemény” darabjait,² ami valószínűleg az általunk vizsgált anyagra utal. E három levélből az egyiket (a Valle d’Istriából 1413. február 13-án küldöttet) nem adtuk ki, mivel már napvilágot látott Pietro Kandler *Codice Diplomatico Istriano* című munkájában, amely ugyancsak a „collezione Joppi in Udiné”-re³ hivatkozik. Nem e gyűjteményre vonatkozik ugyanakkor egy homályos „Registro del re Sigismondo” utalás, amely Gaetano Cogo 1896-os publikációjában olvasható, ahol az udinei Biblioteca Civica egy jelzet nélküli kódexére hivatkozik,⁴ amely feltehetőleg azóta elkallódott, vagy név nélkül

* Jelen tanulmány a 2016. április 19-én a velencei Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanisticában tartott előadásom átdolgozott változata.

- 1 Vincenzo Joppinak, akinek a neve történetileg a Biblioteca Civica di Udinéhez kötődik, melynek 1878 és 1900 között könyvtárosa volt, az volt az álma, hogy kiadjon egy *Codice diplomatico friulano*-t. E célból jelentette meg dokumentumkiadványát *in Friuli e fuori dal Friuli, in particolare a Venezia e Vienna* címmel. (Ld. *L. Cargnelutti: Vincenzo Joppi e la storia del Friuli*. In: Vincenzo Joppi 1824–1900. Szerk. F. Tamburlini–R. Vecchiet. Forum, Udine, 2004. 53.) Lorenzo D’Orlandinak, aki a Museo Archeologico Nazionale di Cividale igazgatója volt 1844 és 1877 között (D’Orlandiról ld. *S. Colussa: D’Orlandi, Lorenzo*. In: Nuovo Liruti. Dizionario biografico dei friulani III. L’età contemporanea. Szerk. C. Scalon–C. Griggio–G. Bergamini. Udine, 2011. 1156–1158.), köszönhető a cividalei levéltár átrendezése (*M. Bottazzi: Le raccolte epistolari di Cividale del Friuli*. In: *La corrispondenza epistolare in Italia. Secoli XII–XV*. [Atti del Convegno di studi, Trieste, 28–29 maggio 2010]. I. CERM, Trieste–Roma, 2013. 41–93., főképp 44.). Az *Autographa Vincentiniana* kéziratának V. kötete (1316–1681) a Biblioteca Civica di Udinében a Joppi, ms. 697/b jelzet alatt található; az *Antico Archivio Comunità. Lorenzo D’Orlandi iratai* a Biblioteca Civica di Cividaleben, Antico Archivio Comunità, scc. 08–09. jelzet alatt találhatjuk meg.
- 2 Zsigmondkori oklevéltár. Szerk. Mályusz E.–Borsa I. Akadémiai, Bp., 1951–. III. 637. (2748. sz.), IV. 76. (159. sz.), 168–169. (633. sz.).
- 3 *P. Kandler: Codice Diplomatico Istriano*. IV. Varese, 2003. 1582–1583. (943. sz.).
- 4 *G. Cogo: La sottomissione del Friuli al dominio della Repubblica veneta (1418–1420)*. Udine, 1896. 4.: 3. jz.

egy másik vegyes tartalmú kéziratba köthették. Az Óváry Lipót-féle *Regesták a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában létező olaszországi levéltárakban másolt magyar történelmi vonatkozású oklevelekből* nem említik sem a Cogo által hivatkozott *Registrót*, sem az itt bemutatásra kerülő leveleket.⁵

A Friaulért folyó magyar–velencei háborúról sokat írtak.⁶ Jelen tanulmány kezei között csupán arra szorítkozunk, hogy azokat a vonatkozásokat idézzük fel, amelyek szükségesek a levelek kontextusának a megértéséhez, illetve arra, hogy ahol lehetséges, néhány jegyzet beszúrásával a szöveg értelmezését segítsük. Zsigmond és Velence viszonya már a friauli háborút megelőzően is problematikus volt, elsősorban a sok éve húzódó dalmáciai kérdés miatt.⁷ Eleinte Velence valójában nem igyekezett újra ellenfélként fellépni az Adriai-tengeren, sőt az első időszakban még úgy tűnt, akár támogathatja is a magyar király felemelkedését, például amikor Zsigmondot a velencei gályák fedélzetére vették, mivel az uralkodó „a nikápolyi vereség után, Licostomóban járt, Konstantinápoly és annak dalmáciai partvidéke felé irányuló menekülésekor”⁸ (1396). Segítették továbbá abban is, hogy kimentse feleségét Novigrad várából, ahol politikai ellenfelei szorongatták.⁹ A 15. század első éveiben azonban a velenceiek arra használták ki a magyar trónért folyó viszályt Zsigmond és Nápolyi László között, hogy ne fizessék meg neki azt a 7000 dukátos éves adót, amire az 1381-es torinói béke kötelezte őket,¹⁰ sőt végül az illegitim trónkövetelőtől egy 100 000 dukátos összegért bizonyos jogokat is vásároltak Dalmácia, valamint Zara, Aurana, Pago és Novigrad városok fölött.¹¹

5 Óváry L.: *Regesták a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában létező olaszországi levéltárakban másolt magyar történelmi vonatkozású oklevelekből*. Történelmi Tár (1888) 450–470.

6 A konfliktus rövid bemutatását ld.: *F. Nani Mocenigo: Veneziani ed Ungheresi fino al secolo XV*. Ateneo Veneto. Rivista bimestrale di scienze lettere ed arti 28. (1905. január–február) 28–31. Bibliográfiái áttekintését ld.: *G. Nemeth Papo–G. Papo: Pippo Spano. Un eroe antiturco antesignano del Rinascimento*. Laguna, Mariano del Friuli, 2006. 21–30. A magyar vonatkozás bemutatását ld. elsősorban *M. Jászay: Venezia e Ungheria. La storia travagliata di una vicinanza*. Labirinto, Martignacco, 2004. (eredeti kiadás: Velence és Magyarország. Egy szomszédság küzdelmes története. Bp., 1990.) 101–112.

7 A Zsigmond és Velence közötti konfliktusról ld. *A. Tenenti: La politica veneziana e l’Ungheria all’epoca di Sigismondo*. In: *Rapporti veneto-ungheresi all’epoca del Rinascimento*. A cura di T. Klaniczay. Akadémiai, Bp., 1975. 219–229.

8 *N. Iorga: Breve Storia dei Rumeni con speciale considerazione delle relazioni coll’Italia*. Bucarest, 1911. 34. Azia S. Atiya szerint ez alkalomból a velenceiek egészen Ragusa (Dubrovnik) városáig kísérték Zsigmondot, amely utazás kb. három hónapig tartott (*A. S. Atiya: The crusade of Nicopolis*. Methuen, London, 1934. 98–99.). Zsigmondhoz és a nikápolyi vereséghez ld. még: *M. Pellegrini: Le crociate dopo le crociate. Da Nicopoli a Belgrado (1396–1456)*. Il Mulino, Bologna, 2013. 57–68.

9 *Nani Mocenigo, F.*: i. m. (6. jz.) 27. és *B. Krekić: Venezia e l’Adriatico*. In: *Storia di Venezia dalle origini alla caduta della Serenissima*. III. La formazione dello stato patrizio. Szerk. G. Araldi–G. Cracco–A. Tenenti. Roma, 1997. 68.

10 A torinói békéről ld. *G. Praga: Storia di Dalmazia*. 3. kiad. Cedam, Padova, 1954. 125.

11 A Zsigmond és Nápolyi László között Magyarország és Dalmácia feletti uralomról szóló konfliktusról, valamint az idézett adásvételről ld. *Praga, G.*: i. m. (10. jz.) 129–139. és *Krekić, B.*: i. m. (9. jz.) 73–81.

A magyar csapatok 1411. szeptember 30-án jelentek meg Friaulban: egy, az aquileiai patriarchátusból származó krónika beszámolója alapján mikor Cividale szövetségesei felgyújtották Mortegliano faluját, abban magyarok is részt vettek (*cum quibusdam Ungaris, quos proditorie fecerunt venire*).¹² „Ebben az időben”, ahogy Marin Sanudo fogalmazott, híre ment „sok helyről, hogy Zsigmond király hadrendbe állított sok embert, hogy a mi romlásunkra törjenek”.¹³ Ezután a háború váltakozó sikerrel zajlott egészen 1413. április 13-ig, amikor is Velence és Zsigmond öt éves békeszerződést írt alá az Ariis melletti Castelluttóban.¹⁴ A következő évben Zsigmondot mint *imperator electus*t német királlyá koronázták Aachenben (1414. november 8.),¹⁵ majd összehívta a konstanzi zsinatot (1414–1418),¹⁶ és ezzel eltávolodott a friauli politikától, amivel lehetőséget adott a velenceieknek arra, hogy a régiót szárazföldi területeikhez (*stato da Terra*) csatolhassák.

A jelen tanulmányban tárgyalt, összesen 10 levél a fegyveres konfliktus éveikhez tartozik. Az 1411. június 14-i,¹⁷ Temesvárról küldött levélben Zsigmond megköszöni a cividaleieknek a császárhoz és Friedrich von Ortenburg birodalmi helytartóhoz való hűségüket, és arra szólítja fel őket, hogy türelmesen várják meg, hogy XXIII. János pápa kinevezze az új pátriárkát, amely választás *ex nostri voluntate et dispositione, de persona utili, provida et circumspecta* fog lezajlani. Cividale lakói ugyanis összekülönböztek Udine városával és a legitim pátriárkával, Antonio Pancierával, ezért magukat Friedrich von Ortenburg gróf védelme alá helyezték, amivel tulajdonképpen kirobbantották a háborút Friaul-

12 B. M. *De Rubeis*: Monumenta Ecclesiae Aquilejensis. Venezia, 1740. App. V. p. 18.; vö. F. di Manzano: Annali del Friuli, ovvero Raccolta delle cose storiche appartenenti a questa regione.

VI. Udine, 1868. 223. Velencei részről a Szenátus jegyzőkönyvében szeptember 24-én számolnak be 300 magyar katonáról, akik *venerunt civitatis Austriae*: Archivio di Stato di Venezia (= ASVe), Senato, Secreti, reg. 4. fol. 196r.

13 „...in questo tempo per molte vie, come il Re Sigismondo d’Ungheria faceva mettere in ordine molta gente per venire a’ nostri danni”. M. Sanudo: Vite de’ Duchi di Venezia. In: *Rerum Italicarum Scriptores*. XXII. A cura di L. A. Muratori. Milano, 1733. 856. S valóban, ezután nem sokkal bekövetkezett Udine bevétele, amit Zsigmond kapitánya, Ozorai Pipó (Filippo Scolari, Pippo Spano) hajtott végre (röla ld. Engel P.: Ozorai Pipo. In: *Ozorai Pipo emlékezete*. Szerk. Vadas F. Szekszárd, 1987. 53–88.; I. Hajegan: Filippo Scolari. Un condottier italiano pe meleaguri dunărene. Mirton, Timișoara, 1997., olaszul pedig: *Nemeth Papo, G.–Papo, G.*: i. m. [6. jz.]), aki behatolt Friaulba egy „14 000 magyarországi lovasból álló hatalmas sereggel” (*poderoso corpo di 14 000 cavalieri d’Ungheria*) (G. Ortalli: Le modalità di un passaggio: il Friuli occidentale e il dominio veneziano. In: *Il Quattrocento nel Friuli occidentale*. Atti del convegno (Pordenone, 1993). I. Provincia di Pordenone, Pordenone, 1996. 19.).

14 A castelluttói egyezmény kiadását ld. Š. Ljubić: Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. Knjiga VII od godine 1412 do 1420. Zagreb, 1882. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 12.) 104–105.

15 *Chronicon Spilimbergense*. Note storiche su Spilimbergo e sul Friuli dal 1241 al 1489. Szerk. M. D’Angelo. Spilimbergo, 1998. 66.

16 A konstanzi zsinatról ld. K. A. Fink: Il concilio di Costanza, Martino V. In: *Storia della Chiesa* V/2. Tra Medioevo e Rinascimento: Avignone, conciliarismo, tentativi di riforma (XIV–XVI secolo). Szerk. H. Jedin. Jaca Book, Milano, 1977. 196–224.

17 Ld. az 1. sz. mellékletet.

ban.¹⁸ Az ő szemükben Panciera nem csupán nem nemesi származása miatt volt nemkívánatos, hanem főképp amiatt, hogy Civalalától elvitatta a Tolmino vára feletti jogát, ami pedig fontos csomópont volt a Predilén és Bischofslachon át Karintiába és Carniolába vezető kereskedelmi útvonalakon,¹⁹ s ezért magától értetődő volt, hogy Zsigmond igyekezett megnyugtatni a cividaleieket az aquileiai pátriárkai szék jövője felől.

1412. október 3-án²⁰ Zsigmond Székesfehérvárról ír Friedrich von Ortenburgnak abbéli szándékáról, hogy Itáliába készül, és arra biztatja, hogy állítsa készenlétbe hadseregét (*homines et gentes in maiori qua fieri potitur copia*), hogy legyőzzék a Serenissimát *et ad exterminandam eandem*. 1412. december 7-i levelében²¹ arra figyelmezteti a cividaleieket, hogy már úton van Friaul felé, nemsokára Gorizia közelébe érkezik, és közben megálltak a következő helyen: *castrum in villa Crusiza* (Hrušica, Ilirska Bistrica). 1413. október 17-én,²² Udineből keltezett levelében Zsigmond értesíti az udinei Comunét, hogy Petrus Todescus de Marano átadott neki egy bizonyos Iohannes Guron de Bombenis nevű személyt, *nobis et nostro sacro imperio manifestum rebellem ac sancte Aquilegensis ecclesie*. Ugyanazzal a keltezéssel Zsigmond a cividaleieknek is írt,²³ arra szólítva fel őket, hogy jöjjenek el Udinebe, a Rosazzo apátságra vonatkozó összes jog- és privilégiumlevelükkel együtt. Ezt az apátságot a háború miatt erődítménnyé alakították át, amelyet Cividale városa kizárólagos jogon használhatott, és amely mostanra „nyomorúságos állapotba” (*miserabili statu*) került.²⁴

Nehéz nem arra gondolnunk, hogy az uralkodó a maga javára használta ki Rosazzo történetének eme kritikus időszakát, mivel ezután nem sokkal, 1413. február 20-án²⁵ Zsigmond levélben fordul Cividale comunéjéhez, amelyben magához vonja a rosazzói apát kinevezésének jogát, ami azonban, ahogy fogalmazott, semmiben nem csorbítja Ludwig von Teck pátriárka jogait, *quia nolumus quod antedictus reverendissimus in Christo dominus Lodovicus, aut sui successores suo iure fraudentur*. Előző év szeptemberében ugyanis, a nyugati egyházszakadás közepette, XXIII. János pápa a rosazzói apátságot átruházta Alemanno Adimari korábbi

18 *De Rubeis, B. M.*: i. m. (12. jz.) 1008. „A két szembenálló fél politikája belesodorta Friault abba a kegyetlen háborúba, amelyet Velence és Zsigmond magyar király vívott egymással” (*La politica dei due contendenti aveva coinvolto il Friuli nella lotta asperissima, che si combatteva fra Venezia ed il re d’Ungheria, Sigismondo*). *P. S. Leicht*: Breve Storia del Friuli. 5. kiad. Aquileia, Udine, 1976. 179.

19 A Cividale és Panciera pátriárka közötti konfliktus összefoglalását ld. *L. Gianni*: Antonio Panciera. In: Diocesi di Concordia. Szerk. A. Scottà. Giunta Regionale del Veneto, Padova, 2004. (Storia del Veneto X.) 337. és *P. S. Leicht*: Parlamento friulano. I/2. Forni, Bologna, 1925. 413. (n. b).

20 2. sz. melléklet.

21 3. sz. melléklet.

22 4. sz. melléklet.

23 5. sz. melléklet.

24 *G. Grion*: Guida storica di Cividale e del suo distretto. Cividale, 1899. 407–410.

25 6. sz. melléklet.

pisai érsekre.²⁶ Zsigmond viszont elszánta magát a tárgyalásra Jánossal a célból, hogy az egyházzakadást megszüntessék, és ezért „bizonyosan szíven viselte, hogy elnyerje Alemanno bíboros jóindulatát jövőbeli tervei érdekében”,²⁷ s így módon Magyarország királya személyesen avatkozott be a vitába, és ismerte el, hogy Alemanno Adimarit illetik meg az apátság jövedelmei, amivel Rosazzót kivonta a patriarchátus fennhatósága alól.

Április 13-án²⁸ Zsigmond a cividaleieknek ír táborhelyéről, amelyet *prope castorum Arias* vertek fel, és levelében 200 font (*duos centenarios*), azaz körülbelül 112 kg ólmot²⁹ kér a várostól. Zsigmond ekkor éppen Ariis várát vette ostrom alá, amely Tristano Savorgnan Velence-párti udinei kapitány³⁰ tulajdonában volt, s ezért nem meglepő a kérése. Háborús időkben ugyanis sok célra használták fel e fémeket, különösen a XV. század első felében, amikor a tűzészeti technikák, legfőképpen pedig az ostromgyűk tökéletesítése zajlott. Ebben a korban az ostromgyűk egyre könnyebbekké váltak, és a késő XIV. századi mozsárgyűkkel ellentétben már nem „nagy méretű, gömbölyű kőgolyókat”³¹ lőttek ki, amelyek falba csapódáskor széteestek, hanem kisméretű, vasból és ólomból készült golyókat, melyek kilövési sebessége és becsapódási ereje is már megfelelő volt.³² Ariis vára azonban Savorgnan legjobb állásának számított: mocsarak vették körül, s emiatt szinte bevehetetlen volt, ráadásul stratégiai pozíciója révén könnyen eljuthatott oda bármiféle velencei utánpótlás vagy erősítés, miután a Stella folyó mellett fekszik, amely Maranónál, magyarán a lagúnában éri el a tengert.³³ Ezért érthető, hogy a 40 napos ostrom végül miért is zárult a castel-

26 *P. Paschini*: Un secolo di storia rosacense. Note e documenti sull'Abbazia di Rosazzo nel secolo XV. *Memorie Storiche Forogiuliesi* 21. (1925) 112. Don Luigi Zanutto szerint a rosazzói apátságot „még V. Sándor ruházta át Almenno bíborosra Pisából (1409)” (*L. Zanutto*: Pier Paolo Vergerio seniore e le sue aspirazioni al decanato cividalese. Venezia, 1911. 24.). Alemanno Adimariról rövid összefoglaló: *E. Pásztor*: Adimari, Alamanno. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*. I. Roma, 1960. 276–277. szócikke.

27 *Paschini, P.*: i. m. (26. jz.) 112.

28 7. sz. melléklet.

29 *A. Martini*: Manuale di metrologia, ossia misure, pesi e monete in uso attualmente e anticamente presso tutti i popoli. Torino, 1883. 115–116.

30 Tristano Savorgnanra vonatkozóan ld. *L. Casella*: Savorgnan Tristano, uomo politico. In: *Nuovo Liruti. Dizionario biografico dei friulani II. L'Età veneta. I–III*. Szerk. C. Scalon–C. Griggio–U. Rozzo. Udine, 2009. III. 2274–2283.

31 *E. Cecchini*: Tecnologia e arte militare. Stato Maggiore dell'Esercito, Roma, 1997. 90.

32 *M. Mallett*: Siegecraft in Late Fifteenth-Century Italy. In: *The Medieval City Under Siege*. Szerk. I. A. Corfús–M. Wolfe. 2. kiad. Boydell, Woodbridge, 1999. 245. Piero Pieri szerint a század végén Franciaországban az ostromtűzészeti számára általában vasat és ólmot ötvöztek, amellyel olyan golyókat nyertek, amelyek 50 font súlyúak és kb. 10 cm átmérőjűek voltak (*P. Pieri*: *Il Rinascimento e la crisi militare italiana*. Einaudi, Torino, 1952. 252–253.). A tűzfegyverek elterjedéséhez és az új ostromgépek általános áttekintéséhez ld. *P. Contamine*: *La guerra nel Medioevo*. Il Mulino, Bologna, 2014. (eredeti kiadás: *La guerre au Moyen age*. Paris, 1980.) 197–213.

33 *Casella, L.*: i. m. (30. jz.) 2281.

luttói fegyverszünettel.³⁴ Április 16-án³⁵ azonban még *in descensu nostro campestri ante Aries* a király arra kéri Cividale lakóit, hogy vegyenek részt azon a parlamenten, amelyet néhány nappal később tartott (április 25.) San Danielében. Az április 25-i parlamenten lezajlott eseményekről tanúskodik egyébként egy másik forrás is, amelyet Silverio Leicht publikált a *Parlamento friulano* című gyűjtemény dokumentumai között: ezen a napon a parlament azért gyűlt össze, hogy kimondja Tristano Savorgnan és frakciójának száműzetését, amellyel az udinei kapitány ellen korábban, 1413. január 17-én hozott határozatot erősítették meg.³⁶

1413. május 24-én Udinéből Zsigmond körlevelet címez minden olyan kereskedőhöz, aki *de Alemania versus Venecias sive versus aquas marinas, et e converso de Veneciis et aquis marinis versus Alemaniam* tart, hogy azt a régi utat használják, *que ducit in Aquilegiam*, ellenkező esetben áruik és szekereik elkobzásával kell szembenéznük.³⁷ A rómaiak óta Aquileia városán lehetett Közép-Európa felé eljutni, a borostyánúton, jobban mondván a borostyánutakon keresztül,³⁸ és ezért nyilvánvaló, hogy ha valaki a kereskedelmi forgalmat kívánta ellenőrzése alatt tartani, akkor először ezzel az ősi csomóponttal kellett foglalkoznia. És ezzel végére is jutottunk azon leveleknek, amelyek a háború alatt a cividaleiekkel való kapcsolatról tudósítanak.

Néhány évvel később, 1418. május 10-én Zsigmond Konstanzból is ír még egy utolsó levelet a cividaleieknek,³⁹ amelyben megnyugtató és egyben arra is buzdítja őket, hogy tartsanak ki (*constantes in fide per evidenciam operum*) a Ludwig von Teck pátriárka iránti hűségükben. Ez azonban már hiábavaló igyekezetnek bizonyult: e levél megírása után egy év leforgása alatt Zsigmond elveszítette Cividale hűségét, és ezzel együtt a friauli háborút is, mivel „ezáltal a velencei sereg hatalmas bázishoz jutott a Patriarchátus területén”.⁴⁰

34 *Di Manzano, F.*: i. m. (12. jz.) 252. Ciconi szavai szerint: „ostrom alá vették Ariis várát, és Zsigmond személyesen is ott volt a csatamezőn; odabenn azonban ott volt Savorgnan, a velencei erősítésekkel, és sikeresen megvédte a várat” (*strinsero d’assedio quello d’Ariis essendo nel campo Sigismondo in persona; ma dentro v’era il Savorgnano con soccorsi veneti che valorosamente lo difese*). *G. D. Ciconi*: Udine e sua provincia. Udine, 1862. 205. Ariis ostroma a császár elleni friauli ellenállás szimbólumává vált: *G. C. Frattolin de Cesarolo*: Re Sigismondo fermato ad Ariis dalla pioggia. *Il Friuli* 2. (1976. április) 19–20. és *R. Tirelli*: L’imperatore Sigismondo all’assedio di Ariis del 1413. *La bassa* 45. (2002) 101–104.

35 8. sz. melléklet.

36 *Leicht, P. S.*: Parlamento i. m. (19. jz.) 439–440. (CCCCLXXX. sz.). Tristano Savorgnan száműzetésének történetéhez ld. *P. S. Leicht*: L’esilio di Tristano di Savorgnano. In: *Uō*: Studi di Storia Friulana. Soc. Filologica Friulana, Udine, 1955. 41–174.

37 9. sz. melléklet.

38 *N. Negroni Catacchio*: Le vie dell’ambra. I passi alpini orientali e l’alto Adriatico. In: Aquileia e l’arco alpino orientale. Arti Grafiche Friulane, Udine, 1976. 22. A Magyarország, Németország és Itália közötti közép- és kora újkori kereskedelmi kapcsolatokhoz ld. *J. Bessenyei*: Merci e mercanti ungheresi della ‘via dell’ambra’. In: Da Aquileia al Baltico attraverso i paesi della Nuova Europa (Atti del Convegno internazionale tenuto a Udine nel 2004). Szerk. A. Litwormia–G. Nemeth–A. Papo. Laguna, Mariano del Friuli, 2005. 15–22.

39 10. sz. melléklet.

40 *Leicht, P. S.*: Breve Storia i. m. (18. jz.) 184.

Melléklet

Az itt közölt levelek mindegyike Vincenzo Joppi *Autographa Vincentiniana* (Biblioteca Civica di Udine [= BCU], Joppi, ms. 697/b), illetve Lorenzo D’Orlandi *Antico Archivio Comunità* (Antico Archivio Comunità [= ACD] a Biblioteca Civica di Civalalében, scc. 08-09.) című dokumentumgyűjteményeiből származik. A D’Orlandi-féle gyűjteményből vett levelek esetében az új számozásra⁴¹ hivatkozom.

1. sz.

1411. június 14., Temesvár

Zsigmond római király Cividale lakóinak, melyben dicséretben részesíti őket a császárhoz való hűségükért, továbbá biztatja őket, hogy tartsanak ki e hűségben, és felszólítja őket, hogy várják ki, hogy XXIII. János pápa kinevezze az új pátriárkát.

Az eredeti (A) papíron, méret: 225 × 300 mm. Jó állapotban; kancelláriai álló írás; a hátlapon: Honorabilis consilis et comuni civitatis Austrie nostris et sacri imperii fidelibus dilectis + Litera domini regis nobis missa.

Regeszta: *L. Costantini: Documenti inediti del secolo XV esistenti nell’Archivio Municipale di Cividale del Friuli.* Udine, 1881. 12–13.

ACD sc. 8., nr. 521.

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie et cetera rex. Fideles dilecti, nedum ad mihi noticiam sed et partes orbis evigilans et laudabilis fama refulget de constancia inconcusse fidei quam sacro Romano imperio et sancte Aquilegensis ecclesie nobilique Friderico comiti in Ortemberg et Sternberg in patria et dominio Fori Iulii patriarchatus predicti vicario sacri imperii generali per nos constituto invito amor, et meritis, robore ostendistis, nam quid preciosius fide quidite laudabilis, et in inceptis perseverancia que ex claris unos reddit clarissimos vel perfecto sanctius, ex quibus et multis aliis in vos concurrentibus virtutum meritis quantum vos reputamus nostro iudicio commendabiles quantumque vos exuberemus ad grates longum foret presentibus enarrare. Cumque non qui incepit, sed qui perseveravit hic commendabilis sit et dignus, ea propter fidelitatis vestris firmissimo regali damus subedicto, quatenus velitis ad conservandam fame vestre integritatem, in constancia erga predictum sacrum imperium, et sacram ecclesiam Aquilegensis, ac predictum Fridericum comitem et vicarium eiusdem generalem, exhibite et probate fidei sunt persistere et ad rebellium commissam subiectorum

41 Inventario della corrispondenza dell’Antica Comunità di Cividale. Szerk. F. Trapani. Udine, 2011.

nobis Romanorum regi dictoque patriarchatum ac imperium Friderici comitis vicarii exhibendam vestras vires committere quod a vestro iam scimus meritis affectu et firmo proposito non ambiguum dependere. Et sicut hucusque fuistis laudabilis fidelitatis et constancie actores studeatis usque ad felicem creacionem et promocionem patriarche pro sanctissimum in Christo patrem et dominum dominum Iohannem sacrosancte Romanorum ac universalis ecclesie summum pontificem dominum nostrum reverendissimum, ex nostri voluntate et dispositione, de persona utili, provida et circumspecta fienda sic deinceps in fidelitate debita et laudabili perseverancia persistere, prout spes et fiducia nostra tenet quod inicio acceptior finis respondeat vos quam per consequens capaces effici mereamini nostre regie gratitudinis et amplioris dilectionis. Datum in Thespurk xiiii iunii regnorum nostrorum dominio Hungarie ac xxiii Romanorum vero primo. Ad mandatum domini regis Petrus Delblassius.

2. sz.

1412. október 3., Székesfehérvár

Zsigmond római király ír Friedrich von Ortenburgnak. Tájékoztatja Székesfehérvárra érkezéséről, s hogy onnan Itáliába készül. Arra buzdítja, hogy készítse elő hadait és a friauli hadakat Velence ellen.

Másolat (B) papíron, méret 234 × 156 mm. Megfelelő állapotú, a papíron nedvesség jeleivel, amelyek azonban az olvasást nem akadályozzák; kancelláriai írás.

Regeszta: Zsigmondkori oklevéltár. Szerk. Mályusz E.–Borsa I. Akadémiai, Bp., 1951–. (= ZsO) III. 637. (2748. sz.)

BCU Joppi, ms. 697/b, *sub dato*

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie et cetera rex. Spectabiles et magnifice fidelissime dilecte literas duplicatas magnificencia vestre per duos vestris familiaris videlicet Henslinum equestrem et alteris Henslinum cursorem hodie videlicet tuam die mensis octobriis allatas recepimus earum quod continencias pleno collegimus intellectu. Unde fidelis dilecte credimus vestram fidelitatem bona posse considerare quanta et qualia ardua facta nos hactenus in Buda retinuerunt sine quorum debita expedientur necquimque versus Italie partes, ut nostrum regum accelerare, sed ecce iam favente altissimo cunctorum negociis regiis per optime dispositis personaliter ad iter illac eundi nos ponendo venimus hodie in Albam Regalem ubi intendimus pernoctare, et cras directo tramite versus dictas Italie partes nos abinde movedo, continue dirigemus gressus nostros committentur fidelibus nostris illac exercitualiter transire debent strictissime ut et ipse eorum iter quantumque debeant accelerare. Ne autem in eundo ad faciendum aliubi moram rogamus serenissima conthorale nostram

reginam in Slavoniam dudum duximus promittendo, quam iam credimus indubie inibi fore constituta Spanique enim cooperante altissimi conditoris clemencia, cum tanta gentium armorum multitudinem illac venire posse quod in casu, quod omnia castra marchie Berfisane pro fidelem nostrum comitem Piponem maiestrati nostre nuper acquisitis deperderentur, etiam ea et adhuc inclito plura alia nostre maiestati potimus ad cuctam nostram vota subiugare. Quapropter magnificenciam vestram hortamur eidemque mandamus quatenus et nos tam vestras quod etiam patrie Fori Iulii homines et gentes in maiori qua fieri potitur copia ad premissa contra Venetorum potentiam et ad exterminandam eandem appromptuare et appromptuari facere velitis. Sollicitam curam in omnibus hiis adhibendo. Datum in Albaregali predicto tertio die mensis octobris anno domini et cetera ccccxi^o regnorum nostrorum Hungarie et cetera anno xxv Romanorum vero iii^o. Presentes autem propter absenciam sigilli nostri signeto nostro anulari fecimus consignare. A tergo: spectabili et magnifico viro domino Friderico comiti de Ortenburg fideli nobis grato et sincera dilectio.

3. sz.

1412. december 7., Hrušica, Ilirska Bistrica

Zsigmond római király a cividaleieknek arról, hogy Hrušica várának közelébe érkezett, és nemsokára Gorizia közelébe ér. Felszólítja őket, hogy készítsék elő hadaikat és tüzéségüket a harcra.

Eredeti (A) papíron, méret: 230 × 300 mm. Megfelelő állapotú, halvány tinta; kancelláriai írás; a hátlapon: Honorabili [...] regimini civitatis et toti [...] c[ivitatis] Austrie nostris et sacri imperii fidelibus dilectis.

ACD sc. 8., nr. 568.

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmacie, Croacie, et cetera rex. Honorabiles fideles dilecti. Ecce cum omni coleritate qua modus et efficacius potuit negociis emergentibus sic expeditis venimus hodie in hunc locum continuando dietas versus Forum Iulii, et utique indubie die venereis in proxime Goriicie constituemur. Estate igitur parati cum instrumentis ad bellica certamina competentibus aliasque incolas opidorum et villarum circumiacencium inducite et confortate, ut et ipsi parati sint. Et postquam illuc in proximo altissimo largiente veniemus in castrum non contingat generis deducere sed procedere contra adversarios ad debitam expeditionem de novitatibus partium earumdem et negociorum qualitercumque se habentium nos informantes cetera vero lator presencium videlicet Ianko aule nostre parvulus vobis lucidius declarabit cui fidem adhibere debeatis redivam. Datum datum [!] in descensu nostro prope novum castrum in villa Crusiza vii^o die decembris regnorum

nostrorum anno Hungarie et cetera xxvto Romanorum vero tercio. Ad mandatum domini regis Iohannes prepositus Sancti Stephani vicecancellarius et cetera.

4. sz.
1413. január 17., Udine

Zsigmond római király hírt ad arról, hogy Petrus Todescus de Marano átadott neki egy bizonyos Iohannes Guron de Bombenis nevű személyt, aki fellázadt a császárság és az aquileiai patriarchátus ellen.

Másolat (B) papíron, méret 298 × 206 mm. Jó állapotú, kancelláriai írás.
BCU Joppi, ms. 697/b, *sub dato*

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Ungarie, Dalmacie, Croacie et cetera rex. Universis et singulis presentes nostras literas inspecturis nostris et imperii sacri fidelibus dilectis notum facimus et manifestum qualiter fidelis nostre maiestatis servitor Petrus Todescus de Marano suum exequendo debitum secundum exigentiam nostre celsitudinis mandatorum eidem in hac parte specialiter impensorum die hesterna prelibate maiestati nostre exhibuit et presentavit Iohannem Guron de Bombenis, nobis et nostro sacro imperio manifestum rebellem ac sancte Aquilegeni ecclesie. In cuius rei testimonium has nostras patentes literas scribi vissimus nostrique imperialis sigilli munimine roborari. Datum infra nostra Utini die xvii ianuarii millesimo iiii^o xvii^o.

5. sz.
1413. január 17., Udine

Zsigmond római király Cividale lakóinak, amelyben megállapítja, hogy Rosazzo apátsága igen rossz állapotban van, és arra szólítja fel őket, hogy jöjjenek el Udinébe, és hozzák magukkal az apátságra vonatkozó összes jog- és privilégiumlevelüket.

Eredeti (A) papíron, méret: 220 × 295 mm. Jó állapotban; kancelláriai írás; a hátlapon: Honorabilibus gastaldiioni provisoribus consilis et comuni civitatis Austrie nostris et sacri imperii fidelibus dilectis.

ACD sc. 9., nr. 571.

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmacie, Croacie et cetera rex. Honorabiles fideles dilecti, gravem et dolore non vacuum querelam super miserabili statu monasterii de Rozaceo publica precedente

insinuacione accepimus continentem, quod quamvis idem monasterium laudabilis conversacionis observancia fratrum et monachorum ordinis Sancti Benedicti disciplina regulari in laudem divini nominis fuit a diebus antiquis dedicatum, atque cultum, verum a nonnullis retroactis temporibus abbate, et pastoris solacio viduatum multiplicia sustinuit et sustinet in temporalibus et spiritualibus incomoda et detrimenta orta equidem de et super iurepatronatus dicti monasterii, inter venerabilem Lodovicum patriarcham Aquilegiensem ab una, et vestram universitatem, parte altera, contencionis materia idem monasterium quodammodo sic desolatum perhibetur, ut nisi eidem celeri provisionis et relevaminis remedio succurratur in proximo amplius non adiciet, ut in statum pristinum resurgere valeat. Nos volentes ne ipsum monasterium inoffensam Dei et divini officii diminucionem longe vacacionis ferat dispendia, et huiusmodi contencionis inter prefatum patriarcham et vos suborte materiam audire simpliciter et de plano examinare cognoscere, decidere et fine debito terminare, introducionis⁴² terminis abbreviatis et sine strepitu et figura iudicii procedendo, maxime attento, quia necessitas eiusdem monasterii⁴³ requirit in hiis⁴⁴ celerem expedicionem, quocirca universitatis vestre fidelitati firmiter iniungendo mandamus, quatenus die mercurii proximo venturum coram nobis cum universis iuribus privilegiis et munimentis quibus in dicto monasterio iuspatronatus habere contenditis unacum prefato patriarcha legitime huicinde compareatis iusticiam in premissis, quam largiente domino unicuique ministrare intendimus recepturi et audituri nullam in hac negligenciam committentes. Datum Utini xvii die ianuarii regnorum nostrorum anno Hungarie et cetera xxvi^o Romanorum vero tercio. Ad mandatum domini regis Iohannes prepositus Sancti Stephani vicecancellarius et cetera. + Presentata fuit die martis xvii ianuarii in xxii hora m^oiiii^cxiii.

6. sz.

1413. február 20., Udine

Zsigmond római király értesíti a cividaleieket arról, hogy magához vonta a rosazói apát kinevezésének jogát, amely amúgy Ludwig von Teck pátriárkát illetné.

Eredeti (A) papíron, méret: 225 × 300 mm. Igen rossz állapotú, lyukakkal, amelyeket a levél hajtása miatt bekövetkező szakadások okoztak, s ami akadályozza az olvasást néhány sor középső részénél; kancelláriai írás.

ACD sc. 9., nr. 573.

42 introducionis bizonytalan olvasat, fölé írva a sorközben

43 utána hoc törölve

44 utána ab törölve

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie et cetera rex. Fideles, grate et sinc[era dilectio]. Reverendissimi in Christo patrem domini Lodovici sancte Aquilegensis ecclesie patriarche ducis et dilecti fidelis [...] contra vos, audivimus propositam questionem, quod [...] vacante abbacia in Rosaci, dum [...] [a]llias moris et ab antiquo consuetum fuisse abbatum in dicta Rosaci ponere voluisse [...] Lodovicum et ne abbatem [...] poneret, aut locaret [...] abbatis posicionem [...] quadam parte [...] cumque nos pridem [...] per vos ad maiestatem nostram [...] [h]uiscemodi abbatis posicionem [...] qui electum abbatem ponere et providere, [...] [a]uctoritatem conferre dignaremus [...] quid iuris haberetis super prenotati abbacie [...] illud coram nostra producere debeatis maiestate ut [...] et dictum reverendissimum dominum Lodovicum et cetera iusticie plen[itu]dinem possem, facere possemus que iure et modo coram dicta nostra maiestate immediate producere curavistis [...] quia nolumus quod antedictus reverendissimus in Christo dominus Lodovicus, aut sui successores suo iu[re] fraudentur, fidelitati igitur vestra firmissime precipimus et mandamus quatenus per amplius ab huiusmodi vestra inquietate cessantes, ipsum dominum Lodovicum suo iure quo abbatem in dictum modo [...] ponere valeat gaudere permittatis. Alioquin serie presenciam fidelitati [...] firmiter committimus et m[anda]mus, quatenus si quid iuris in contrarium promissores vos [...] habere pretenditis ad que omni [...] ut ea [...] prenominati domini Lodovici iuribus visis et examinatis iusticiam facere va[leamus]. Datum in descensu [nostro] campestri ante Castellumvallis [...] feria secunda proxima post festum Sancte Scholastice [...] regnorum nostrorum anno [...] Romanorum vero tercio. mccccxiii, indictione sexta, die lune [...] xx februarii [...] consilio civitatis Austrie [...]. Ad mandatum domini regis [...] vicecancellarius.

7. sz.

1413. április 10., Ariis

Zsigmond római király a cividaleieket arra kéri, hogy juttassanak el hozzá 200 font ólmot az Ariis vára előtt felállított táborába.

Eredeti (A) papíron, méret: 291 × 168 mm. Jó állapotú; kancelláriai írás; a hátlapon: Prudentibus viris gastaldioni, provisoribus, consilio et comuni civitatis Austrie fidelibus nostris grate dilectis.

BCU Joppi, ms. 697/b, *sub dato*

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmacie, Croacie et cetera rex. Fidelitatem vestram attente requirimus et rogamus eidemque firmo regio sub edicto precipimus et mandamus, quatenus promocione bani comunis respubliceque augmento pro quibus labores, viribus nostri corporis minime parcendo sufferimus diligenter attentis duos centenarios plumbi, sic quod

idem plumbum hodie apud nos constitui valeat nostre transmittatis maiestati. Aliud non faciat sicut gratiam nostram regiam cupitio obtinere. Datum in descensu nostro campestri prope castrum Aries⁴⁵ die decia aprilis regnorum nostrorum anno Hungarie xxvi Romanorum vero tercio. Ad mandatum domini regis Georgius prepositus ecclesie Sancti Adalberti Iauriensis vicecancellarius.

8. sz.
1413. április 16., Ariis

Zsigmond római király a cividaleieket meghívja a San Danielében április 25-én tartandó parlamentre.

Eredeti (A) papíron, méret: 290 × 191 mm. Megfelelő állapotú, lyukakkal, amelyek az olvasást nem akadályozzák; kancelláriai írás; a hátoldalon: Fidelibus nostris dilectis consilio et comuni civitatis Austrie.

BCU Joppi, ms. 697/b, *sub dato*

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus, ac Hungarie, Dalmacie, Croacie et cetera rex. Fideles dilecti ut in patria Fori Iulii suppressse conculcateque domini nimis pax et iusticia resurgant ac nova quodammodo plantacione suaescant universi quoque sancte Aquilegensi ecclesie fideles et subditi in amene pacis delicioso solacio feliciter statuatur generale parlamentum sive concilium unacum reverendo Ludovico dicte ecclesie patriarcha ac aliis quorum interest in loco Sancti Danielis xxv die presentis mensis volumus et intendimus auspice domino celebrare. Cum igitur huiusmodi parlamenti qualitas hoc exposeat fidelitatibus vestris iniungimus ac sub obtentu nostre gratie districtius precipiendo mandamus, quatenus pro ipsius directione ac consumacione felici, dicta xxv die, in prefato loco velitis et debeatis esse modis omnibus constituti. Nullam in hoc sicut nostrum prefati Ludovici, ac dicte patrie comodum et honorem diligitis negligenciam commissuri. Datum in descensu nostro campestri ante Aries xvi die aprilis regnorum nostrorum anno Hungarie et cetera xxvii Romanorum vero tercio.

9. sz.
1413. május 24., Udine

Zsigmond római király elrendeli, hogy minden olyan kereskedő, aki vagy Németországból Velencébe, vagy Velencéből Németországba tart, az aquileiai régi utat használja, a szekerek és áruik elkobzásának terhe alatt.

⁴⁵ prope castrum Aries *beszúrva a sorok közé és a jobb margóra*

Másolat (B) papíron, méret: 292 × 174 mm. Jó állapotú; kancelláriai írás, kurziváló *ductus*.

Regeszta: ZsO IV. 168–169. (633. sz.)

BCU Joppi, ms. 697/b, *sub dato*

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus, ac Hungarie, Dalmacie, Croacie et cetera rex. Notum facimus tenore presentium universis ad futuram rei memoriam, divine retributionis meritum et temporalis prosperitatis augmentum consequi infallibiliter credimus, dum personis ecclesiasticis, omnipotentis Dei laudibus et obsequiis deputatis munificencie nostre dextram negotium. Sane ob zelum singularis devotionis quem ad almam ecclesiam Aquilegiensem, que est capud et magistram ceterarum patrie Fori Iulii ecclesiarum ob reverentiam intemerate et sanctissime Virginis Marie genitricis Dei et domini nostri Ihesu Christi et eiusdem ecclesie gloriosissime patrone pro gerimus ex affectu et affectuosa pietate ministros eiusdem amplectimur specialis favoris, et gratie prorogatum eis occurre regio cum favore cupientes et comoditates eorum ad augere ut et ipsi divino cultm eo libere vacare valeant, ac creatoris nostri clemenciam pro nobis, nostraque salute vigilancius interpellant, ad instanciam itaque prelatorum, consiliariorum et ministrorum predictae ecclesie Aquilegensi de liberalitate Romana regia, et ex certa⁴⁶ nostra sciencia dando et concedendo ac graciousius indulgendo ut universi et singuli merchatores seu negociatores mercimoniarum cuiuscunque gravis seu manerici existencium de Alemania versus Venecias sive versus aquas marinas, et e converso de Veneciis et aquis marinis versus Alemaniam procedere volentes, et transire pro patriam Fori Iulii, pro ut a diebus antiquis solitum fuisse prohibetur, et non multum longantur posteris decursu dierum labencium malicia paciente interruptum, per stratam publicam que ducit in Aquilegiam per directum tam in eundo quam in redeundo. Iuxta proficiscencium antiquam et laudabilem consuetudinem, et non per aliam stratam neque portum modo aliquali seu exquisito colore quocunque presumant pertransire, sub pena nostre indignationis, et amissionis mercium plaustrorum seu carrum, que per aliam stratam fueritis reperta, de quibus medietatem camere pathriarcali applicare volumus. Reliqua parte custodi stractarum remanente. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostre concessionis et indulti paginam infringere, aut ei ausu temerario contraire. Si quis autem contrarium attentare presumpserit indignacionem nostram gravissimam, et sacri imperii noverit se incursum. Presencium sub nostri regalis sigilli appensione testimonio literarum. Datum Utini anno domini millesimo quadringentesimo tercio decimo, die xxiiii maii regnorum nostrorum anno Hungarie et cetera vigesimo septimo Romanorum vero tercio. Ad mandatum domini regis Iohannes prepositus Sancti Stephani vicecancellarius.

46 *utána áthúzva*: sciencia

10. sz.
1418. május 10., Costanza

Zsigmond római király a cividaleieknek írt levelében csodálkozásának ad hangot azon ellenségesség miatt, amivel Ludwig von Teckkel szemben viseltetnek, aki pedig az ő szövetségese, s ezért az iránta való hűségre biztatja őket.

Eredeti (A) papíron, méret: 225 × 225 mm. Rossz állapotú, egy lyukkal, amit a bal oldali margón bekövetkezett szakadás okozott, valamint vízfoltokkal, amelyek az olvasást nehezítik; kancelláriai álló írás.

ACD sc. 9., nr. 605.

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmacie, Croacie et cetera rex. [...] Mirati satis et moti quodammodo fuimus, audita displicibili quadam novitate [...] [spec]tabili Ludov[ic]o patriarche Aquilegensis principi consiliario ac devoto nostro [...] [coniu]rationes seu conspiraciones temerarias fecissetis. Sed ex informacione honorabilis [...] oratoris vestri, nuda comperta veritate. Laudamus puram fidem vestram, et sinceritatem [...] plurimum commendamus innocencie vestre, quorum famam diligimus congaudentes. Hortamur [...] fidelitatem vestram vobisque seriose precipimus et mandamus, quatenus ad refutandos confundendosque [...] errores vestros pr[efato] Ludovico patriarche constantes in fide per evidenciam operum exhibere vos [...] maiestati [n]ostre in eo plurimum placituri. Datum Constancie x die maii regnorum [...] anno Hungarie et cetera trigesimo secundo Romanorum vero octavo. Ad mandatum domini regis domino Simone episcopo Traguriensi referente Paulus de Tost.

Fordította: Falvay Dávid

ALESSANDRO DI BARI

UNPUBLISHED CHARTERS OF SIGISMUND OF LUXEMBURG PRESERVED
IN FRIULI (1411–1418)

The paper examines some letters issued by king Sigismund of Luxemburg, which are currently housed by the archives of the municipal libraries of Udine and Cividale. The letters, which are published in extenso, date from the period between 1411 and 1418, the years when Hungary and the Republic of Venice were engaged in a war for the possession of Friuli.

Alessandro Di Bari (Università degli studi di Trieste)

CONTENTS

STUDIES

- Arno Strohmeyer: Trends and Perspectives in Early Modern Diplomatic History.
The Case of Habsburg Diplomats in Constantinople 177
- Ágnes Deák: Abuse of Office in the Framework of Ethnic Struggles
(The Region of Kővár, 1861–1863) 199
- Ákos Bartha: The unmandated period of Endre Bajcsy-Zsilinszky
in the Smallholders' Party (1936–1939) 221
- Penka Pejkovszka–Gábor Demeter: Immigrants and and their integration
into the labour market in interwar Hungary 261

WORKSHOP

- Éva B. Halász: General Congregations in Slavonia in the 13th and 14th Centuries 283
- Ingrid Papp: Remembrance of the Founders of the Lutheran Church
amongst Slavic-tongue Town Citizens in the 17th-century Hungary 299
- Pál Fodor: The imam of Budapest: An attempt at integrating the Muslims of Bosnia
(1909–1911) 315

DOCUMENTS

- Alessandro Di Bari: Unpublished charters of Sigismund of Luxemburg preserved
in Friauli (1411–1418) 325

REVIEW ARTICLE

341

E számunk szerzői

BARTHA ÁKOS PhD, posztdoktori kutató (MTA BTK TTI) • DEÁK ÁGNES, az MTA doktora, egy. tanár (SZTE) • DEMETER GÁBOR PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • ALESSANDRO DI BARI (Università degli studi di Trieste) • FODOR PÁL, az MTA doktora, tud. tanácsadó (MTA BTK TTI) • B. HALÁSZ ÉVA PhD, tud. munkatárs (MTA–SZTE–MOL Magyar Medievisztikai Kutatócsoport) • MÜLLER ROLF PhD, tud. kutató (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára) • PAPP INGRID, tud. segédmunkatárs (MTA BTK Irodalomtudományi Intézet) • PENKA PEJKOVSZKA DSc, docens (Bolgár Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet) • ARNO STROHMEYER, egy. tanár (Salzburgi Egyetem)

MOL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

MTA BTK TTI = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

SZTE = Szegedi Tudományegyetem

Folyóiratunk közlési szabályzata a www.tti.btk.mta.hu honlapon olvasható